

**Ks. Damian Jędrzejczyk – Wyższe Seminarium Duchowne w Kielcach /
Theological Seminary in Kielce**

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5603-6403>

E-mail: dj27101994@gmail.com

BOSKO-LUDZKA WIARYGODNOŚĆ CHRYSTOFANII GALILEJSKICH WEDŁUG WYBRANYCH PUBLIKACJI POLSKOJĘZYZYCHNYCH

The divine-human credibility of the Christophany of Galilee according to selected Polish-language publications

Streszczenie:

Artykuł analizuje uzasadnienie wiarygodności chrystofanii galilejskich w ujęciu wybranych autorów polskojęzycznych. W celu realizacji tak postawionego zadania ukazano najpierw znaczenie chrystofanii galilejskich na tle wszystkich opowiadań chrystofanijnych, a następnie na tej podstawie wyodrębniono pytania i wątpliwości rodzące się wobec opowiadań o chrystofaniach galilejskich. Analiza wybranych dzieł autorów polskojęzycznych pozwoliła ukazać, że argumentacja za wiarygodnością opowiadań o chrystofaniach galilejskich odwołuje się do wskazywania na teologiczną naturę tych narracji, a także podkreśla wiarygodnościowy charakter różnic co do szczegółów i zgodności w samej istocie poszczególnych opowiadań. Kolejnym argumentem za wiarygodnością chrystofanii galilejskich są również wzmianki o tych chrystofaniach występujące poza samymi opowiadaniem. Wreszcie również Bosko-ludzka tożsamość Zmartwychwstałego ma znaczenie dla wiarygodnościowego wymiaru tych chrystofanii.

Słowa kluczowe: chrystofania, Galilea, wiarygodność, teologia fundamentalna

Abstract:

The article analyzes the justification of the credibility of the Christophany of Galilee according to selected Polish-language authors. In order to accomplish this task, the significance of the

Christophany of Galilee is first shown against the background of all the Christophany stories, and then on this basis the questions and doubts raised about the stories about the Christophany of Galilee are identified. The analysis of selected works by Polish-language authors shows that the argumentation for the credibility of the stories about the Christophany of Galilee refers to pointing to the theological nature of these narratives, and also emphasizes the credibility of the differences in detail and consistency in the essence of individual stories. Another argument for the credibility of the Christophany of Galilee are also the mentions of this Christophany which appear outside the stories themselves. Finally, the divine-human identity of the Risen One also has a significance for the credibility of this Christophany.

Keywords: christophany, Galilee, credibility, fundamental theology

Wstęp

Katechizm Kościoła Katolickiego podkreśla, że zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa jest kulminacyjną prawdą wiary chrześcijańskiej (por. KKK 638). Wiara ta zrodziła się nie tyle i nie tylko dzięki odkryciu pustego grobu, ale przede wszystkim ze spotkań ze zmartwychwstałym Panem, które określa się jako chrystofanie¹. Właśnie dlatego zagadnienie wiarygodności chrystofanii jest kluczowe i fundamentalne dla wiary. Celem niniejszego artykułu będzie ukazanie, w jaki sposób tę wiarygodność ujmują wybrani autorzy polskojęzycznych publikacji komentujący chrystofanie galilejskie.

Ograniczenie analizy do chrystofanii galilejskich w niniejszym artykule wiąże się z kilkoma racjami. Pierwsza wynika z konieczności zacieśnienia zakresu omawianego tematu, ponieważ odniesienie się do publikacji komentujących wszystkie chrystofanie znacznie przekracza ramy jednego artykułu. Kolejna z racji to ta, że u źródeł narracji ewangelicznych leżą dwie preewangelijne tradycje: jerozolimską i galilejską, a więc wybrany zakres analizy jest jasno zdefiniowany². Wreszcie trzecia z racji przemawiających za wyborem chrystofanii galilejskich wiąże się z tym, że są one rzadziej komentowane, a zarazem pod względem wiarygodnościowym stawiają odmienne pytania w stosunku do tych jerozolimskich.

Jako przedmiot analizy wskazano wybrane publikacje polskojęzyczne. Takie dookreślenie tematu łączy się z przekonaniem autora, iż ukazanie stanu badań w literaturze polskojęzycznej może stanowić ciekawy przyczynek do

¹ Por. M. Rusecki, *Chrystofanie paschalne*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki, Kraków: Wydawnictwo „M” 2002, s. 198; K. Romaniuk, *Chrystofania. I. W Piśmie Świętym*, w: *Encyklopedia Katolicka. Tom 3: Cenzor – Dobszewicz*, red. W. Granat i in., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1995, kol. 301–302.

² Por. M. Rusecki, *Chrystofanie paschalne*, s. 199.

dalszych badań – również porównawczych – oraz że wystarczy w tym względzie ograniczyć się do autorów reprezentatywnych, których poglądy stanowią wyraz ugruntowanego stanowiska w omawianej materii.

W analizie tak zarysowanego tematu przedstawione zostanie najpierw miejsce chrystofanii galilejskich wśród narracji chrystofanijnych w Ewangeliach, a następnie omówione zostanie zagadnienie wiarygodności opowiadań o chrystofaniach galilejskich oraz wskazane, jaką rolę w rozpoznaniu Zmartwychwstałego odgrywały Jego boskość oraz cielesność.

1. Miejsce chrystofanii galilejskich w narracji o chrystofaniach

Lektura Ewangelii pozwala wyróżnić dwie główne tradycje chrystofanijne: jerozolimską i galilejską, określane tak ze względu na miejsce chrystofanii. Chrystofanie mające miejsce w Jerozolimie opisane są u wszystkich Ewangelistów, choć opisy te znacznie różnią się pod względem objętości i treści.

I tak Ewangelia według św. Mateusza opisuje ukazywanie się Chrystusa w Jerozolimie w zaledwie dwóch wersetach przypominających ukazanie się Chrystusa niewiastom idącym od pustego grobu (por. Mt 28,9-10). Jest to jedyna chrystofania jerozolimska opisana w tej Ewangelii. Znacznie obszerniejszy opis chrystofanii jerozolimskich przekazuje Ewangelia według św. Marka, gdyż opis ten zajmuje w niej 10 wersetów (por. Mk 16,9-18). Ewangelista opowiada w tym fragmencie o trzech objawieniach się zmartwychwstałego Pana³. W kolejnej Ewangelii synoptycznej, dziele św. Łukasza, opis chrystofanii jerozolimskich zajmuje aż 37 wersetów (por. Łk 24,13-49), co sprawia, iż jest to najbardziej obszerny opis chrystofanii związanych z Jerozolimą we wszystkich Ewangeliach. Ewangelia Łukaszowa zawiera trzy opowiadania o ukazaniu się Zmartwychwstałego uczniom: dwa obszerniejsze opowiadania o ukazaniu się Zmartwychwstałego (uczniom idącym do Emaus i zgromadzonym Jedenastu) oraz wzmiankę o ukazaniu się Jezusa Piotrowi. Nienależąca do dzieł synoptycznych Ewangelia według św. Jana zawiera trzy opisy chrystofanii jerozolimskich, które zajmują łącznie 17 wersetów (por. J 20,11-18; 19-23; 26-29).

Świadczenia chrystofanii galilejskich natomiast nie zostały przekazane przez wszystkich Ewangelistów. O galilejskiej tradycji chrystofanijnej wspominają tylko Ewangelie według św. Mateusza i Jana, a w Ewangelii Markowej znajduje

³ Najstarsze znane świadectwa Ewangelii według św. Marka nie zawierają opisu chrystofanii (Mk 16, 9-20). Pierwotnie Ewangelia kończyła się ucieczką od pustego grobu przez kobiety. Świadczenia chrystofanii stanowią późniejszy dodatek. Dla nas jednak punktem odniesienia jest tekst natchniony, a więc ostateczna wersja Ewangelii według św. Marka. Por. P. Borto, *Znaki Zmartwychwstałego*, w: *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj*, red. D. Swend, P. Borto, Radom: Wyd. Ave 2012, s. 96.

się zapowiedź tej chrystofanii (por. Mk 16,7). W Ewangelii Mateuszowej opis chrystofanii galilejskiej obejmuje zaledwie 5 wersetów (por. Mt 28,16-20)⁴. O wiele obszerniejszy przekaz o chrystofaniach galilejskich został zapisany natomiast w Ewangelii według św. Jana i zawiera ona najbardziej rozbudowane świadectwo chrystofanii galilejskiej, gdyż jej opis zajmuje aż 23 wersety (por. J 21,1-23).

Powyższa obserwacja pozwala więc stwierdzić, że wszyscy Ewangelieści w bardziej lub mniej rozbudowany sposób wspominają o objawieniach się Zmartwychwstałego w Jerozolimie. Największą liczbę chrystofanii – bo aż trzy – relacjonują Ewangelie według św. Marka i św. Jana, natomiast tylko o jednej wspomina Ewangelia według św. Mateusza. Świadectw chrystofanii galilejskich jest znacznie mniej w porównaniu ze świadectwami chrystofanii jerozolimskich. Opowiadają o nich tylko Mateusz i Jan.

Jeśli podsumuje się te dane tylko od strony statystycznej, można stwierdzić, że wszyscy Ewangelieści przytaczają świadectwa łącznie dziewięciu chrystofanii jerozolimskich, co zajmuje 57 wersetów wszystkich czterech Ewangelii, oraz tylko dwa świadectwa chrystofanii galilejskich, których opis zajmuje 28 wersetów. Takie porównanie wyraźnie uwidacznia znaczną „przewagę” tradycji jerozolimskiej nad tradycją galilejską w odniesieniu do przekazu o chrystofaniach już w wymiarze objętościowym. Ponadto można zauważyć, że tylko w przypadku relacji Janowej chrystofania galilejska jest obszernym i rozbudowanym opowiadaniem, ponieważ w Ewangelii według św. Mateusza opis chrystofanii galilejskiej to zaledwie pięć wersetów (por. Mt 28,16-20).

Duże różnice między tradycją galilejską a jerozolimską chrystofanii dotyczą również świadków tych chrystofanii. W Ewangelii według św. Mateusza, w opisie chrystofanii galilejskiej, jest zaznaczone, że Chrystus objawił się jedenastu Apostołom (por. Mt 28,16). Ewangelista Jan w swoim opisie chrystofanii galilejskiej nie wspomina jednak o gronie Jedenastu. Jako świadków tej chrystofanii wymienia Szymona Piotra, Tomasza, Natanaela, dwóch synów Zebedeusza oraz dwóch innych świadków, których imion nie wspomina (por. J 21,1-2). Należy tu zauważyć, że w odróżnieniu od większości chrystofanii jerozolimskich, których adresatami są kobiety, a w szczególności Maria Magdalena (tylko Ewangelia według św. Łukasza o niej nie wspomina), w tradycji galilejskiej w ogóle nie ma wzmianki o kobietach. Obie przekazane przez Ewangelistów chrystofanie galilejskie mają jako świadków uczniów Jezusa – w Ewangelii według św. Mateusza Jedenastu, natomiast w Ewangelii według św. Jana siedmiu spośród uczniów Jezusa. Już to pokazuje, jak duże różnice występują pomiędzy tymi dwoma typami narracji i stawia pytanie o wiarygodność opowiadań o chrystofaniach galilejskich.

⁴ Por. F. Zeilinger, *Wiara w zmartwychwstanie w Biblii*, tł. G. Rawski, Kraków: Wydawnictwo WAM 2011, s. 176–177.

2. Wiarygodność galilejskich świadectw chrystofanijnych

Zdaniem wielu autorów właściwe odczytanie opowiadań o chrystofaniach galilejskich oraz ocena ich wiarygodności są możliwe dopiero wtedy, gdy interpretuje się je z uwzględnieniem ich gatunku literackiego, zamysłu, jaki towarzyszył ich spisaniu, oraz procesu redakcji. Należy najpierw mieć na względzie to, że teksty te są owocem długiej drogi redakcyjnej.

Wśród polskich teologów ostatnich dziesięcioleci zagadnieniem tym zajmował się szczególnie J. Kudasiewicz. Według niego teksty kanoniczne czterech Ewangelii nie powstały za życia Jezusa Chrystusa ani też nie zostały zredagowane ostatecznie w czasach apostołskich, ale mają za sobą długą drogę. Kielecki biblista wyszczególnia trzy etapy procesu redakcji tekstów Ewangelii kanonicznych. Pierwszy okres stanowi nauczanie, działalność i życie oraz śmierć Jezusa i Jego zmartwychwstanie, będące podstawą dla spisania Ewangelii kanonicznych. Przebywanie uczniów z Mistrzem rodzi kolejny etap – ustne przepowiadanie Apostołów, w którego centrum była śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. Obok głoszenia zbawczej śmierci i chwalebego zmartwychwstania Jezusa opowiadali oni również o innych wydarzeniach z życia Mistrza, poczynając od Jego chrztu w Jordanie, a kończąc na chrystofaniach. Przy czym słowa i czyny Jezusa nie były przez nich jedynie relacjonowane tak, jak opowiada się zwykle wydarzenia, ale zawierały teologiczną interpretację. W ten sposób przygotowywany był „materiał”, który stał się podstawą dla spisania Ewangelii. I wraz ze spisaniem przepowiadania apostołskiego należy mówić już o trzecim etapie powstawania Ewangelii kanonicznych. Ich redaktorzy, przyjmując właściwy dla siebie klucz redakcyjny oraz teologiczny, spisali opowiadanie o życiu i zbawczej działalności Chrystusa oraz Jego śmierci i zmartwychwstaniu, korzystając przy tym z istniejących już wcześniej, jeszcze na etapie ustnego przekazywania Ewangelii, notatek, którymi posługiwali się jej głosiciele⁵.

Każdy z redaktorów poszczególnych Ewangelii kanonicznych ten przekazywany wcześniej materiał skomponował według własnego schematu chronologicznego, tematycznego i geograficznego. Kierowali się w tym przedstawieniu całościową wizją osoby Jezusa Chrystusa. J. Kudasiewicz podkreślił też, że redaktorzy Ewangelii kanonicznych nie tylko spisali czyny i słowa Jezusa oraz wydarzenia związane z Jego życiem i śmiercią oraz zmartwychwstaniem, ale w tę relację włączyli również teologiczny komentarz, biorący pod uwagę sytuację i okoliczności życia ówczesnego Kościoła. Ostateczny tekst czterech Ewangelii kanonicznych jest więc owocem długiej drogi wcześniejszego przepowiadania i refleksji nad wydarzeniem Jezusa Chrystusa i został

⁵ Por. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki: Apostolicum 2006, s. 60–62.

zredagowany, by dalej głosić Ewangelię o Jezusie Chrystusie w momencie, gdy zakończyła się era apostołska, a więc gdy już odeszli świadkowie życia, śmierci i zmartwychwstania Jezusa z Nazaretu⁶.

W. Hryniewicz także wskazuje, że Ewangelie nigdy nie miały na celu przedstawienia jedynie biografii Jezusa z Nazaretu, ale były wyrazem wiary pierwotnej wspólnoty chrześcijańskiej zrodzonej pod wpływem spotkania z tajemnicą zmartwychwstania. Dlatego właśnie wspomniany autor twierdzi, że na dzieło Ewangelistów nie można patrzeć przez pryzmat dzisiejszego rozumienia i zapisywania historii. Każdy z nich w swoim dziele wzywa do wiary w Jezusa ukrzyżowanego, który poniósł śmierć i zmartwychwstał. I dlatego poszczególne opisy tego, co wydarzyło się w poranek wielkanocny, są różne, ale zgodnie z obraną przez poszczególnych Ewangelistów perspektywą teologiczną przekazują tę samą prawdę. Ewangelie są więc owocem doświadczenia przez uczniów prawdziwej obecności zmartwychwstałego Jezusa i powstały „w odwróconym porządku”. Uczniowie bowiem odczytali sens wypowiedzianych słów Jezusa i czynów dokonanych podczas Jego ziemskiej działalności z perspektywy chwalebego zmartwychwstania. Można więc powiedzieć, że paschalna wiara przenika wszystko i jest u podstaw całego przekazu tradycji ewangelicznej⁷.

Świadomość podkreślanego przez przywołanych teologów charakteru świadectw ewangelicznych jest pierwszym argumentem pozwalającym oddalić zarzuty tych, którzy podważają wiarygodność tych opowiadań z perspektywy czysto historycznej i domagają się, aby świadectwa ewangeliczne spełniały kryteria historyczności stawiane współczesnym tekstom. Nie znaczy to jednak, że wiara w zmartwychwstanie nie opiera się na rzeczywistych wydarzeniach. Wielkanocna wiara Kościoła opiera się bowiem na przekonaniu, że ukrzyżowany i złożony do grobu Jezus zmartwychwstał i żyje. Ewangelie podkreślają, że tajemnica zmartwychwstania daje się poznać przez znaki, którymi są pusty grób i chrystofanie⁸.

Wszystkie świadectwa ewangeliczne przekazują opisy chrystofanii, będących potwierdzeniem zmartwychwstania, choć różnią się one pod względem przebiegu chrystofanii, czasu, miejsca oraz liczby świadków. Ta rozbieżność w szczegółach jest ważnym elementem, który potwierdza prawdziwość relacji o chrystofaniach, gdyż eliminuje ona podejrzenie o kopiowanie świadectw. J. Mastej zauważa, iż wszystkie opisy objawienia Zmartwychwstałego są zgodne

⁶ Por. M. Wojciechowski, *Synopsa czterech Ewangelii w nowym przekładzie polskim*, Warszawa: Vocatio 1997³, s. XV–XXV.

⁷ Por. W. Hryniewicz, *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej. Tom 1*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1982, s. 115–116.

⁸ Por. J. Mastej, *Funkcje zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*, „Roczniki Teologiczne” 62(2015)9, s. 79.

co do istoty oraz co do zaistnienia tego faktu, a różnice między poszczególnymi opowiadaniem dotyczą ich przebiegu oraz okoliczności objawienia⁹.

Należy teraz przyjrzeć się zarzutom związanym z wiarygodnością poszczególnych narracji chrystofanijnych. W odniesieniu do chrystofanii galilejskiej opisanej w Ewangelii według św. Jana pierwszą trudnością, na którą zwracają uwagę komentatorzy analizujący jej 21 rozdział, są dwa zakończenia tego dzieła (por. J 20,30-31). Taki fakt skłania wielu badaczy do studiów nad związkiem rozdziału 21 z poprzedzającymi go rozdziałami oraz do stawiania pytań o charakter i znaczenie tego rozdziału w Ewangelii Janowej. Wielu autorów, w tym M. Skierkowski, uważa, że ostatni rozdział Ewangelii według św. Jana (por. J 21,1-23) jest dodatkiem redakcyjnym, wywodzącym się najprawdopodobniej ze szkoły Janowej. Dodatek redakcyjny, jak przyjmuje się to choćby w Komentarzu do Ewangelii według św. Jana, nie jest jednak późnym zabiegiem. Najprawdopodobniej powstał jeszcze przed rozpowszechnieniem się tej Ewangelii, gdyż rozdział 21 występuje we wszystkich znanych rękopisach oraz jest przytaczany w powstałej w nieodległym odstępie czasowym od powstania dzieła Janowej literaturze wczesnochrześcijańskiej¹⁰.

Fakt późniejszego, jednakże stosunkowo wczesnego dodania 21 rozdziału nie podważa autentyczności zawartych w nim treści, gdyż – jak już zostało wspomniane – redaktorzy Ewangelii przy spisywaniu dzieła kierowali się przede wszystkim kryteriami teologicznymi, a nie wiernością historyczną we współczesnym rozumieniu¹¹. Więcej jeszcze, H. Witczyk zauważa, że w świetle najnowszych badań nie można już twierdzić, iż ostatni rozdział Ewangelii według św. Jana był osobnym dodatkiem do wcześniejszych rozdziałów. Zdaniem lubelskiego biblisty stanowi on epilog, który jest punktem kulminacyjnym Janowej Ewangelii¹².

Kolejnym problemem podejmowanym przez biblistów i komentatorów jest próba odpowiedzi na pytanie o pierwszeństwo historyczne chrystofanii galilejskich. Niektórzy autorzy uważają, iż mimo większej liczby świadectw o chrystofaniach jerozolimskich, to chrystofanie galilejskie wydarzyły się jako pierwsze. Taka teza wydaje się znajdować uzasadnienie w następują-

⁹ Tamże, s. 80.

¹⁰ Por. L. Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (PŚNT 4), Poznań – Warszawa: Pallottinum 1975, s. 394.

¹¹ Por. A. Sikora, „Zobaczył i uwierzył” (J 20,8). *Droga wiary umiłowanego ucznia Jezusa w ujęciu egzegezy teologicznej* (UAM WT SiM), Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 2012, s. 133; A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu. Część 1*, Poznań – Warszawa: Pallottinum 1975, s. 394. Zob. także: L. Scheffczyk, *Zmartwychwstanie*, tł. P. Paciorek, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1984, s. 106–107.

¹² Por. H. Witczyk, *Pełnia Królestwa Bożego w Jezusie-Panu – meta misji Piotra i uczniów* (J 21,1-8), w: J. Kudasiewicz, H. Witczyk, *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji. Od H. Reimarus do T. Polaka*, Kielce: Verbum Vitae 2011, s. 349.

cym rozumowaniu. Doświadczenie śmierci Jezusa sprawiło, iż Apostołowie mieli problem z pogodzeniem ich dotychczasowego doświadczenia Jezusa jako Proroka potężnego w słowie i cudach z faktem Jego haniebnej śmierci na krzyżu. Taki koniec Jego życia był zupełnie niezrozumiały i niezgodny z oczekiwaniami Apostołów, którzy – jak zauważa G. Cisek komentujący drogę uczniów idących do Emaus (por. Łk 24,13-35) – oddalają się od Jerozolimy, a nie zmierzają do niej¹³.

Wydaje się więc prawdopodobne, że Apostołowie, którzy spodziewali się politycznego wyzwolenia Izraela (por. Łk 24,21), rozczarowani wrócili do Galilei. Właśnie taki obraz przedstawiony jest w 21 rozdziale Ewangelii według św. Jana, który mówi o tym, że uczniowie wracają w rodzinne strony i wracają do zawodów wykonywanych wcześniej. Ich postawa nie wskazuje, że doświadczyli spotkania z Chrystusem zmartwychwstałym, a wręcz odwrotnie – sprawiają wrażenie ludzi doświadczonego niepowodzeniem, przybitych klęską ich Nauczyciela¹⁴.

Jak wskazują na to niektórzy autorzy, to „rozczerowanie” uczniów i ich poczucie zawodu oraz postawę ucieczki ukazują również inni Ewangelisti, choćby Mateusz i Marek, którzy zgodnie relacjonują, że w godzinie krzyża wszyscy uczniowie opuścili Jezusa (por. Mt 26,38; Mk 14,50)¹⁵.

Można również zasadnie przypuszczać, iż na pierwszeństwo chrystofanii galilejskich wskazuje także Ewangelia według św. Marka, która mimo zapowiedzi spotkania Zmartwychwstałego w Galilei nie zawiera jednak opisu chrystofanii galilejskich¹⁶. Wskazują na to słowa Jezusa skierowane do Apostołów, że po swoim zmartwychwstaniu uprzedzi ich w drodze do Galilei (por. Mk 14,28), opowiadanie o pustym grobie (por. Mk 16,1-7), kiedy to kobiety przybywszy do grobu Jezusa, zastały go otwartym, a spotkany we wnętrzu młodzieniec w białych szatach polecił przekazać Apostołom, że zobaczą zmartwychwstałego Jezusa w Galilei. Takie stanowisko prezentuje również W. Kasper, twierdząc, iż tradycje chrystofanii pierwotnie wskazują na Galileę, a z Jerozolimą związane są relacje o pustym grobie Jezusa¹⁷.

¹³ Por. G. Cisek, *Droga Zmartwychwstałego Pana z Uczniami (Łk 24,13-35)*, w: *Droga jako przestrzeń ludzka*, red. A. Drożdż, G. Witaszek, Lublin: Wydawnictwo KUL 2002, s. 54–55.

¹⁴ Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu. Tom 1*, Poznań – Kraków: Pallottinum – Tyniec 1999, s. 588.

¹⁵ Por. J. Mastej, *Paschalna geneza wiary chrześcijańskiej*, „Roczniki Teologiczne” 51(2004)9, s.102–103.

¹⁶ Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, s. 27.

¹⁷ Por. W. Kasper, *Jezus Chrystus*, tł. B. Białecki, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1983, s. 125.

Również w Ewangelii według św. Mateusza znajdują się słowa skierowane do kobiet będących przy grobie, by udały się do uczniów Jezusa i przekazały im radosną wieść o zmartwychwstaniu oraz że Pan udaje się do Galilei (por. Mt 28,7). Ewangelista w kolejnych rozdziałach zaznaczy, że uczniowie posłuszni poleceniu Jezusa widzieli Jego chwałę¹⁸.

R. Wróbel, komentując Janową chrystofanię galilejską, powołuje się na opinię wielu komentatorów, którzy w trzykrotnym wyznaniu Piotra dostrzegają jego rehabilitację nawiązującą do zaparcia się Mistrza przed męką Jezusa. Komentatorzy ci także uważają, że najbardziej prawdopodobnym kontekstem tej rehabilitacji jest pierwsza, a nie dopiero kolejna chrystofania¹⁹.

Tak więc istnieje cały szereg racji zawartych w samych narracjach o chrystofaniach i związanych z naturą świadectw ewangelicznych, które potwierdzają wiarygodność chrystofanii galilejskich i zdają się świadczyć o ich chronologicznym pierwszeństwie.

O wiarygodności chrystofanii decyduje jednak nie tylko wiarygodność świadków, ale również wiarygodność ich treści. Ta zostanie omówiona w dwóch kolejnych krokach ukazujących najpierw Boską tożsamość Zmartwychwstałego, a następnie prawdę o tym, że Zmartwychwstały to Ten sam, który był ukrzyżowany.

3. Boska władza i autorytet Zmartwychwstałego

Chrystofanie galilejskie ukazują, że nie są to spotkania, których uczniowie już wcześniej doświadczali. Zmartwychwstały objawia się swoim uczniom w pełni swojej władzy i z Boskim autorytetem. Uwypuklając Boski autorytet Zmartwychwstałego, J. Kudasiewicz przytacza opinie różnych komentatorów. Zauważa, iż teza jednego z nich (H. Frankenmolle) przyjmowana jest przez wielu badaczy. Doszukuje się on podobieństwa między ostatnim rozdziałem Ewangelii według św. Mateusza a formułą przymierza znaną ze Starego Testamentu²⁰. Ważnym elementem jest zauważalny brak w wypowiedzi Jezusa formuły „tak mówi Pan”. Wynika z tego, że Zmartwychwstały nie potrzebuje żadnego potwierdzenia swoich słów. Brak tej formuły ukazuje, iż przemawia w pełni swojego Boskiego autorytetu. Formułam przymierza towarzyszyły jeszcze błogosławieństwa za wierność przymierzu oraz przekleństwa za nie-dochowanie tej wierności. Niemiecki komentator to błogosławieństwo widzi w zapewnieniu o stałej obecności Zmartwychwstałego²¹.

¹⁸ Por. H. Witczyk, *Pełnia Królestwa Bożego w Jezusie-Panu*, s. 440–442; M. Rosik, *Władza przekazana uczniom (Mt 28,16-20)*, „*Verbum Vitae*” 14(2008), s. 121.

¹⁹ Por. R. Wróbel, *Chrystofania nad jeziorem Tyberiadzkim (J 21,1-14)*. *Problemy interpretacyjne i znaczenie*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 60(2007)3, s. 188–189.

²⁰ Por. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 344–346.

²¹ Tamże, s. 344–346.

Również L. Scheffczyk w chrystofaniach dostrzega podobieństwo do teofanii czy epifanii, których doświadczali prorocy. Należy jednak podkreślić, że autor wspomina także o znacznych różnicach między relacjami dotyczącymi teofanii i chrystofanii²².

Według Mt 28,16 Jezus ukazał się uczniom na górze, a więc w miejscu szczególnego przemawiania samego Boga. Tak więc samo miejsce chrystofanii galilejskiej opisanej w Ewangelii według św. Mateusza wskazuje na Boski autorytet i przekazywanie mandatu misyjnego z pełną Boską władzą²³.

Bardzo istotna w próbie ukazania niezwyklego autorytetu Zmartwychwstałego jest analiza wypowiedzianych przez Niego słów. Już pierwsze wypowiedziane przez Zmartwychwstałego słowa: „Dana Mi jest wszelka władza na niebie i na ziemi” (Mt 28,11) wskazują na Jego władzę wykraczającą poza tę ludzką i ograniczoną. P. Łabuda zwraca uwagę, powołując się na innych komentatorów, na formę gramatyczną tych słów. Określa ją jako *passivum divinum*, dodając, iż użycie takiej właśnie konstrukcji odsyła do formuł używanych przez Żydów na określenie działania JHWH. Żydzi nigdy wprost nie wymawiali imienia Bożego. Taka konstrukcja gramatyczna pozwalała im wskazywać na Boga. Wspomniany autor dochodzi więc do wniosku, iż pierwsze słowa Zmartwychwstałego można przetłumaczyć: „Bóg dał Mi”. Zatem Jezus, poprzez zmartwychwstanie, otrzymuje od Ojca niczym nieograniczoną władzę, mocą której następnie posyła uczniów²⁴.

Analizując pierwszą część słów Jezusa przekazanych w narracji o chrystofanii galilejskiej u Mateusza, J. Kudasiewicz wskazuje jeszcze na inne powiązanie z tekstem Starego Testamentu. Znajduje tu nawiązanie do wizji Syna Człowieczego, któremu powierzono „panowanie, chwałę i władzę królewską” (Dn 7,14). Powierzona Mu władza sięga wszystkich narodów, a trwałość Jego królestwa jest wieczna. Kielecki autor podkreśla wielość podobieństw między słowami Zmartwychwstałego a cytowanym tekstem z Księgi Daniela. Podobieństwo wyraża się między innymi we wskazaniu na władzę, która zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku została powierzona, przekazana, oraz na jej zakres, który jest nieograniczony. J. Kudasiewicz również odnosi się do formy gramatycznej tej wypowiedzi określanej jako *passivum divinum*, ale wyciąga wniosek, iż wskazuje ona na jednorazowy akt przeszły, który według niego odnosi się do zmartwychwstania, przez które Chrystus zasiada po prawicy Ojca i uczestniczy w chwale i władzy. Kielecki biblista, odwołując się do zakresu władzy, której sprawowanie nie jest ograniczone tylko do ziemi czy

²² Por. L. Scheffczyk, *Zmartwychwstanie*, s. 126.

²³ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza. Rodział 14–28* (NKB I/2), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2008, s. 718.

²⁴ Por. P. Łabuda *Mateuszowy przekaz o zmartwychwstaniu Chrystusa (Mt 27,57–28,20). Spotkania ze Zmartwychwstałym, w: Zmartwychwstał prawdziwie* (SL 2), red. A. Paciorek i in., Tarnów: Wydawnictwo Biblos 2010, s. 195.

tylko do nieba, ale jest władzą nad niebem i ziemią, widzi w tym wypełnienie się w Jezusie proroctwa Daniela. Dla uzasadnienia słuszności tej tezy przytacza argumenty z innych miejsc Mateuszowej Ewangelii przedstawiających aspekty władzy Jezusa, która objawiała się w nauczaniu, odpuszczaniu grzechów oraz panowaniu nad demonami. Wyrazem władzy jest również przekazanie jej przez Niego samego zgromadzonemu Jedenastu na górze²⁵.

Zwrócenie uwagi na terminologię używaną przez autorów natchnionych często rzuca nowe, nie zawsze widoczne na pierwszy rzut oka, światło. J. Kudasiewicz w swojej książce przytacza analizę rzeczownika użytego przez Ewangelistę na określenie władzy. Rzeczownik *eksousia* użyty na określenie otrzymanej przez Jezusa władzy pochodzi z Septuaginty i ściśle oznacza władzę Boga. Określa on władzę niczym nieskrępowaną, suwerenną i absolutną. Kielecki biblista uważa, że użycie przez Ewangelistę tego właśnie rzeczownika ma na celu jednoznaczne określenie charakteru otrzymanej przez Jezusa władzy. Ten charakter precyzuje także przymiotnik określający władzę jako „wszelką”, co pozwala wyciągać wnioski, iż jest to władza równa Ojcu. Tak więc w królewskiej władzy Ojca uczestniczy również Syn. Podczas chrystofanii galilejskiej opisanej u Mateusza Jezus jawi się jako prawodawca, przekazujący ostatnie dyspozycje, które odnoszą się do przyszłych losów Jego królestwa²⁶.

Na podobieństwo relacji Ewangelisty Mateusza do tekstów Starego Testamentu wskazuje również E. Kopec. Wyciąga wniosek, iż struktura opisu wydarzeń na górze podobna jest do starotestamentowej tradycji powołania przez JHWH. Do takiego wniosku doprowadza go analiza zachowania się zarówno odbiorców chrystofanii, jak i objawiającego się Jezusa. Wspomniany autor zwraca uwagę, iż Zmartwychwstały nie rozprasza ich bojaźni, ale pozwala, by upadli na twarz. Ponadto wskazuje, iż popaschalny Pan nie przekonuje Jedenastu o swojej tożsamości. Komentując ten fakt, E. Kopec wyciąga wniosek, iż Ewangelista ukazuje Zmartwychwstałego jako Pana wywyższonego. Podkreśla znaczenie Jego przemowy, która eksponuje władzę i mandat dany uczniom, ale również konieczność Jego obecności, która jest gwarantem skutecznego działania²⁷.

Podsumowując kwestie Boskiej władzy i autorytetu Zmartwychwstałego, można za M. Rosikiem stwierdzić, że w ostatnim rozdziale Ewangelii według św. Mateusza Zmartwychwstały Jezus przemawia w imieniu Boga. Jego władzę potwierdza fakt, iż to On przekazuje mandat i zapewnia o swej obecności. Tak więc autor natchniony wskazuje na Jezusa jako Syna Bożego, który żyje i działa w pełnym zjednoczeniu z Ojcem²⁸. Na słuszność takiego twierdzenia

²⁵ Por. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 344.

²⁶ Tamże, s. 350.

²⁷ Por. J. Mastej, *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009, s. 220–221.

²⁸ Por. M. Rosik, *Władza przekazana uczniom*, s. 120.

według mojej opinii wskazują również liczne, przywołane powyżej, analogie między okolicznościami objawienia się i słowami Zmartwychwstałego a wydarzeniami Starego Testamentu.

Także w opowiadaniu św. Jana relacjonującym ukazanie się Zmartwychwstałego w Galilei daje się zauważyć niezwykle Jego autorytet. Należy jednak podkreślić, iż nie jest on ukazany tak wyraźnie i wprost jak w relacji św. Mateusza.

Uczniowie, po całonocnym nieudanym połowie, na słowo Nieznajomego zarzucają sieć zgodnie z instrukcją, którą im przekazał. H. Witczyk wskazuje, iż w ten sposób wyrażają zaufanie i posłuszeństwo²⁹. K. Słowak, komentując to wydarzenie, wskazuje na zdziwienie komentatorów, iż nierozpoznany Zmartwychwstały nie wydaje rozkazu, nie wyraża się z autorytetem i mocą, ale kieruje do siedmiu rybaków propozycję. Uczniowie, zapewne zrezygnowani po nocy ciężkiej pracy, mimo uprzedniego niepowodzenia chętnie jednak słuchają stojącego na brzegu nieznajomego³⁰.

Nie bez znaczenia w kontekście posiadanej przez Zmartwychwstałego władzy jest wskazanie przez Ewangelistę Jana na czynność przyciągania sieci pełnej ryb przez Piotra na brzeg jeziora (por. J 21,11). Autor natchniony na określenie tej czynności używa tego samego zwrotu, za pomocą którego w J 6,44 oddaje działanie Ojca, który przyciąga ludzi do Jezusa. K. Słowak przytacza jeszcze inny fragment tej Ewangelii. Wskazuje na słowa Jezusa, który zapewnia, że gdy zostanie wywyższony, przyciągnie wszystkich do siebie (por. J 12,32). Analizując kontekst, w jakim Ewangelista używa tego zwrotu, wyciąga wniosek, iż Zmartwychwstały Pan posiada tę Boską władzę przyciągania wiernych do siebie. Kolejnym ważnym elementem chrystofanii galilejskiej opisanej przez św. Jana, na który zwraca uwagę K. Słowak, jest palące się przy brzegu ognisko. Przytacza on biblijne znaczenie ognia, który definiuje jako symbol oczyszczenia oraz objawienia się Boga. Wskazuje, iż ognisko w tym wypadku ma charakter kultowy i przywołuje ofiarę Jezusa. Jezus zatem jawi się jako Ten, który może oczyścić Piotra. Ognisko więc, jak sugeruje wspomniany autor, może wskazywać na to, iż Zmartwychwstały posiada prerogatywy Boga³¹.

W podsumowaniu dotychczasowych analiz warto dodać, że komentatorzy tekstów relacjonujących chrystofanie galilejskie nie łączą w sposób bezpośredni Boskiego autorytetu Zmartwychwstałego z faktem, że On zwyciężył śmierć, a więc ma życie w sposób ostateczny. A to właśnie jest największa władza – nie być poddanym temu, czemu poddani są wszyscy ludzie i wszystkie istoty żyjące na świecie.

²⁹ Por. H. Witczyk, *Pełnia Królestwa Bożego w Jezusie-Panu*, s. 454.

³⁰ Por. K. Słowak, „*Od cudownego połowu ryb do pracy apostołskiej w świecie*”: *Orędzie teologiczne J 21,1-14*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 15(2016), s. 350.

³¹ Tamże, s. 356–357.

4. Zmartwychwstały i Jego uwielbione ciało

Wiarygodność chrystofanii galilejskich łączy się ściśle również z tym, czy objawiający się Zmartwychwstały był rzeczywiście tym, który powstał z grobu i przeszedł przez śmierć. M. Rusecki, odnosząc się do tego zagadnienia, podkreśla, iż Ciało Zmartwychwstałego to ciało uwielbione i przebóstwione – takie, które już nie jest podległe prawom obowiązującym na świecie. Jawi się ono jako istniejące w inny sposób niż do momentu zmartwychwstania, choć uwielbione ciało Jezusa wizualnie mogło być tym samym ciałem, które zostało złożone do grobu i ożywione³². Takie stanowisko prezentuje również A. Sikora, twierdząc, iż wątpliwości Jedenastu (por. Mt 28,17) nie dotyczą tożsamości Jezusa, którą przysłaniałoby odmienne ciało Zmartwychwstałego, lecz misji w świecie, którą mają podjąć³³. Naszym zdaniem należy jednak podkreślić, iż w tekście natchnionym nie znajdujemy bezpośredniej informacji o wyglądzie Zmartwychwstałego. Na ten temat panuje znamienne milczenie.

Chrystofania wobec Jedenastu na górze przekazana przez Mateusza, oprócz nadprzyrodzonego charakteru obecności Zmartwychwstałego, który – jak już wcześniej zostało wspomniane – wyraża się w symbolicznym znaczeniu miejsca objawienia, jak i w reakcji uczniów, pozwala jednak dostrzec również jakiś cielesny wymiar istnienia Jezusa po zmartwychwstaniu. A więc istnieje podobieństwo ciała Zmartwychwstałego, które pozwala na Jego identyfikację. Ewangelia wskazuje, iż uczniowie „ujrzeli” Zmartwychwstałego. J. Kudasiewicz, krótko komentując ten fragment, zauważa, iż popaschalny Jezus pozwala się widzieć, dzięki czemu uczniowie mogą utożsamić Zmartwychwstałego z Jezusem przedpaschalnym³⁴. W innej ze swoich książek wspomniany autor tłumaczy wątpliwości niektórych uczniów sposobem istnienia Jezusa, będącego tym samym, którego znali sprzed wydarzeń paschalnych, ale jednocześnie innym, osłoniętym tajemnicą³⁵.

Również relacja autora czwartej Ewangelii ukazuje Zmartwychwstałego objawiającego się na jakiś ludzki sposób. Daje się On widzieć uczniom, przygotowuje dla nich posiłek oraz prowadzi rozmowy. Komentatorzy podkreślają istotną rolę czasu teraźniejszego, którego używa autor Ewangelii, relacjonując posiłek siedmiu rybaków³⁶.

³² Por. M. Rusecki, *Pusty Grób i chrystofanie znakami Zmartwychwstania: aspekt metodologiczny*, „Resovia Sacra” 6(1999), s. 37.

³³ Por. A. Sikora, „Zobaczył i uwierzył”, s. 139–140.

³⁴ Por. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 347.

³⁵ Por. M. Skierkowski, *Zmartwychwstanie Chrystusa w świadectwach Nowego Testamentu*, w: *Zmartwychwstanie dzisiaj*, red. M. Skierkowski, H. Seweryniak, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2009, s. 72–73.

³⁶ Por. S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana. Rozdziały 13–21. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (NKB IV/2), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła

Kielecki biblista H. Witczyk uważa, iż rzeczywiste widzenie Zmartwychwstałego jest źródłem wiary w zmartwychwstanie. Twierdzi, że nie można tego widzenia sprowadzać do doświadczenia czysto duchowego, gdyż teza ta nie jest spójna i uszczupla charakter objawienia się Pana³⁷. Realność ciała Zmartwychwstałego podkreśla również J. Mastej. Wskazuje, iż jest ono powiązane z przedpaschalnym ciałem Jezusa, ale jednocześnie jest to ciało przeniknięte mocą Ducha Świętego, niepodlegające już prawom fizycznym³⁸. Takie stanowisko prezentuje także E. Kopeć, dodając jednak, że empiryczne dostrzeżenie i rozpoznanie ciała Zmartwychwstałego nie jest obiektywne, dostępne dla każdego, ale tylko dla wybranych przez Jezusa. Ponadto nie ma charakteru ciągłego, lecz dokonuje się w określonym miejscu i czasie³⁹.

Wyżej wspomniani autorzy wskazują więc, iż zmartwychwstały Jezus nie jawi się jako ktoś zupełnie inny od znanego uczniom Jezusa historii, ale zarazem objawia się jako ktoś od Niego różny, jako ktoś większy, komu należy się akt adoracji i przed kim pada się na twarz.

Analizując chrystofanie galilejskie, wskazaliśmy na ich nadprzyrodzony charakter. Zauważyliśmy, że nowej obecności Jezusa nie rozpoznaje się tylko zmysłami. Zmartwychwstały jawi się jako owiany pewną tajemnicą. Jego obecność nie jest tą samą, którą znali uczniowie. Ewangeliczne opisy chrystofanii galilejskich wskazują na Jezusa, który ma prerogatywy samego Boga. Jednocześnie Zmartwychwstały pozwala uczniom na powiązanie tej nowej obecności z Jezusem historii. J. Mastej, komentując chrystofanie, stwierdza, iż ewangeliczne opisy spotkań ze Zmartwychwstałym ukazują nam łączność, jaka istnieje między Jezusem historii i Chrystusem wiary. Ta łączność wyraża się poprzez uwielbione ciało Pana⁴⁰.

J. Kudasiewicz, komentując chrystofanię galilejską przekazaną przez Mateusza, uwydatnia znaczenie miejsca, w którym się ona dokonała. Galilea była Jego miejscem rodzinnym, w którym spędził lata ukryte. Ewangelista definiuje też Galileę jako miejsce, z którego rozpocznie się głoszenie Ewangelii na cały świat, zgodnie z nakazem misyjnym, który otrzymują Apostołowie zebrani na górze. Nie bez znaczenia pozostaje więc umiejscowienie chrystofanii właśnie w Galilei. Obecność popaschalnego Jezusa w tej krainie wskazuje na identyczność i ciągłość Jezusa historii oraz Jezusa zmartwychwstałego⁴¹. W Nowym Komentarzu Biblijnym znajdujemy potwierdzenie powyższych informacji⁴².

2010, s. 339.

³⁷ Por. H. Witczyk, *Pelnia Królestwa Bożego w Jezusie-Panu*, s. 456.

³⁸ Por. J. Mastej, *Funkcje zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*, s. 93.

³⁹ Por. E. Kopeć, *Problematyka zmartwychwstania Chrystusa w apologetyce współczesnej*, „Collectanea Theologica” 30(1959)1–4, s. 86–87.

⁴⁰ Por. J. Mastej, *Paschalna geneza wiary chrześcijańskiej*, s. 107.

⁴¹ Por. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 342, 347.

⁴² Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza*, s. 718.

M. Rosik uważa ponadto, iż ukazanie się Zmartwychwstałego w Galilei spełnia ważną funkcję, gdyż uczniowie, podejmując ponowną wędrówkę do zapowiedzianego wcześniej miejsca chrystofanii, mogą na nowo przypomnieć sobie wszystkie czyny, których dokonał ich Nauczyciel w Galilei – krainie pogan – i w drodze do Jerozolimy. Twierdzi, że ta droga pozwala Apostołom niejako na nowo usłyszeć zapowiedzi męki, śmierci i zmartwychwstania⁴³.

R. Wróbel, analizując opowiadanie o chrystofanii według przekazu Janowego, w słowach „Pan objawił się” znajduje specyficzny sens tego zwrotu użytego przez autora Ewangelii. Uważa, że Ewangelista, posługując się tym sformułowaniem, nie skupia uwagi czytelnika na fizycznym, wizualnym wydarzeniu, ale na samym fakcie objawienia. Bardziej zrozumiałe staje się to wtedy, gdy pod uwagę weźmie się wydarzenie w Kanie Galilejskiej, gdzie Jezus „objawił swoją chwałę, a Jego uczniowie uwierzyli w Niego” (J 2,11). W ten sposób wspomniany autor wskazuje, iż termin „objawienie”, którego używa Ewangelista, w taki sam sposób odnosi się do Jezusa historii, jak i Jezusa zmartwychwstałego. Nie ma on wątpliwości co do tego, że wyrażenie to pełni rolę spoiwa między działalnością Jezusa ziemskiego i popaschalnego⁴⁴.

Na takie rozumienie wskazuje również H. Witczyk, stwierdzając, że wyrażenie „ponownie objawił się” nie oznacza chronologii chrystofanii. Uważa, że należy je ściśle wiązać z objawieniem się ziemskiego Jezusa Janowi Chrzcicielowi (por. J 1,30). Zatem wskazanie na kolejne już „objawienie się” Jezusa łączy z sobą wydarzenia z rozdziałów 1 i 21 – tym bardziej, jeśli większość z uczestników cudownego połowu obecna była również podczas chrztu Jezusa⁴⁵.

M. Rusecki, krótko charakteryzując chrystofanie jako takie, stwierdza, iż ich istotą jest ukazanie spojonych ze sobą uwielbionej ludzkiej natury i Bóstwa Chrystusa. Wskazuje, że zmartwychwstałego Chrystusa nie można pojmować w kluczu ziemsko-ludzkiego życia, gdyż zstępuje On z nieba na ziemię. Ta nowa obecność dostępna jest tylko wybranym świadkom, gdyż ma ona naturę nadprzyrodzoną. Lubelski teolog podkreśla, iż do identyfikacji Zmartwychwstałego z ziemskim Jezusem konieczna jest wiara. Zauważa przy tym, że zmysłowe doświadczenia – widzenie czy słyszenie głosu – są również ważnym elementem rozpoznania. Autor daje w ten sposób do zrozumienia, iż oba te elementy są zmysłowe i pozazmysłowe i razem prowadzą do właściwego rozpoznania zmartwychwstałego Jezusa i sensu Jego objawienia. Dalej M. Rusecki wskazuje na rolę, jaką odgrywają znak i symbol w wyrażaniu nadprzyrodzonego charakteru chrystofanii, gdyż łączą w sobie dwie rzeczywistości – tę naturalną oraz nadprzyrodzoną. Pełnią względem siebie rolę służebną, gdyż wskazują na siebie i objaśniają się wzajemnie. Niemniej jednak autor podkreśla, iż identyfikacja Zmartwychwstałego z Jezusem historii,

⁴³ Por. M. Rosik, *Władza przekazana uczniom*, s. 133.

⁴⁴ Por. R. Wróbel, *Chrystofania nad Jeziorem Tyberiadzkim*, s. 203.

⁴⁵ Por. H. Witczyk, *Pełnia Królestwa Bożego w Jezusie-Panu*, s. 446–447.

mimo obecności obu rodzaju znaków, nie była sprawą prostą i oczywistą⁴⁶. Tę problematyczność autor oddaje tak: „dopiero po *przypomnieniu* sobie nauki Mistrza i prorocत्व mesjańskich dochodziło do rozpoznania Jezusa z Nazaretu w Chrystusie zmartwychwstałym”⁴⁷.

A. Sikora, powołując się na G. Ravasio, wskazuje, że trudności w rozpoznaniu są stałym elementem chrystofanii. Elementy widzialne, a więc znaki, które są dostępne dla wszystkich uczestniczących w objawieniu, nie są gwarantem rozpoznania Zmartwychwstałego. Wspomniany autor wskazuje więc, iż każdy musi przejść inną drogę, która doprowadzi do spotkania i rozpoznania Jezusa uwielbionego. Jest to droga, która przede wszystkim domaga się wiary, ale nie odrzuca elementów widzialnych, które odgrywają ważną rolę⁴⁸.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza pozwala wyciągnąć kilka wniosków dotyczących wiarygodności opowiadań o chrystofaniach galilejskich. W pierwszej części artykułu, w której wskazano, jakie miejsce wśród wszystkich chrystofanii zajmują chrystofanie galilejskie, zarysowała się zasadnicza część pytań i wątpliwości, które stawiają te opowiadania. Następnie wskazano, w jaki sposób omawiani wybrani autorzy dzieł polskojęzycznych odpowiadają na pytania o wiarygodność chrystofanii wobec zarzutów o niezgodność opowiadań o chrystofaniach. W tych odpowiedziach dominuje podkreślanie teologicznej natury narracji chrystofanijnych oraz to, że teksty te są owocem długiej redakcji. Argument ten oddala wątpliwości rodzące się z różnicy w opowiadaniach. Po drugiej części omawianych autorów właśnie w różnicach między poszczególnymi chrystofaniami widzi podstawę do uznania, że u ich źródła nie leży jedno powielane świadectwo, ale że zgodność w istocie (fakt zmartwychwstania i ukazywanie się Zmartwychwstałego) oraz niezgodność w szczegółach są właśnie argumentem za ich wiarygodnością.

W argumentacji za wiarygodnością świadectw o chrystofaniach galilejskich niektórzy autorzy podejmują również wątek związku tych relacji ze świadectwami innych Ewangelii, które wprawdzie nie relacjonują ich przebiegu, ale o nich wspominają (por. np. Mk 14,28), oraz powołują się na ścisłą więź tych relacji z całą kompozycją dzieła danego Ewangelisty (tak w przypadku św. Jana), a także na spójność teorii, że pierwsze chrystofanie miały miejsce w Galilei, dokąd udali się zawiedzeni uczniowie.

⁴⁶ Por. M. Rusecki, *Zarys teologii rezurekcyjnej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 2006, s. 197, 201–203.

⁴⁷ Tamże, s. 203.

⁴⁸ Por. A. Sikora, „Zobaczył i uwierzył”, s. 146.

Przeprowadzona analiza pozwoliła również wskazać, że Bosko-ludzka tożsamość Zmartwychwstałego ma wymiar wiarygodnościowy. Pan, który zmartwychwstał, opisywany jest jako Ten, który ma Boski autorytet i władzę, a prawda o tym wyrażana jest zgodnie z tradycją starotestamentową i w nawiązaniu do prorocत्व Starego Testamentu. Co ciekawe, komentatorzy tekstów o chrystofanii galilejskich nie łączą Boskiego autorytetu Zmartwychwstałego z tym, że On zwyciężył śmierć, a więc ma życie w sposób ostateczny. Wydaje się, że ten wątek mógłby być rozwinięty szerzej, zwłaszcza w kontekście chrystofanii nad jeziorem, gdzie Pan zasiada do posiłku z uczniami. Równocześnie o wiarygodności tych chrystofanii świadczy szczególny sposób, w jaki uczniowie doświadczyli obecności Pana jako Tego, którego widzieli w ciele będącym znakiem ciągłości między Jezusem historii a Chrystusem uwielbionym. Ten aspekt to kolejny argument za tym, że zmartwychwstał Ten, którego ukrzyżowano.

Bibliografia:

- Borto P., *Znaki Zmartwychwstałego*, w: *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj*, red. D. Swend, P. Borto, Radom: Wyd. Ave 2012.
- Cisek G., *Droga Zmartwychwstałego Pana z Uczniami (Łk 24,13-35)*, w: *Droga jako przestrzeń ludzka*, red. A. Drożdż, G. Witaszek, Lublin: Wydawnictwo KUL 2002.
- Hryniewicz W., *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej. Tom 1*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1982.
- Jankowski A., Romaniuk K., Stachowiak L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu. Część 1*, Poznań – Warszawa: Pallottinum 1975.
- Kasper W., *Jezus Chrystus*, tł. B. Białecki, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 1983.
- Kopeć E., *Problematyka zmartwychwstania Chrystusa w apologetyce współczesnej*, „*Collectanea Theologica*” 30(1959)1–4, s. 83–108.
- Kudasiewicz J., *Evangelie synoptyczne dzisiaj*, Żabki: Apostolicum 2006.
- Łabuda P., *Mateuszowy przekaz o zmartwychwstaniu Chrystusa (Mt 27,57-28,20). Spotkania ze Zmartwychwstałym (SL 2)*, w: *Zmartwychwstał prawdziwie*, red. A. Paciorek i in., Tarnów: Wydawnictwo Biblos 2010, s. 179–197.
- Mastej J., *Funkcje zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*, „*Roczniki Teologiczne*” 62(2015)9, s. 77–100.
- Mastej J., *Paschalna geneza wiary chrześcijańskiej*, „*Roczniki Teologiczne*” 51(2004)9, s. 97–113.
- Mastej J., *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.
- Mędała S., *Evangelia według świętego Jana. Rozdziały 13–21. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (NKB IV/2), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2010.
- Paciorek A., *Evangelia według świętego Mateusza. Rodziały 14–28* (NKB I/2), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2008.

- Romaniuk K., *Chrystofania. 1. W Piśmie Świętym*, w: *Encyklopedia Katolicka. Tom 3: Cenzor – Dobszewicz*, red. W. Granat i in., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1995.
- Romaniuk K., Jankowski A., Stachowiak L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu. Tom 1*, Poznań – Kraków: Pallottinum – Tyniec 1999.
- Rosik M., *Władza przekazana uczniom (Mt 28,16-20)*, „*Verbum Vitae*” 14(2008), s. 109–134.
- Rusecki M., *Chrystofanie paschalne*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki, Kraków: Wydawnictwo „M” 2002.
- Rusecki M., *Pusty Grób i chrystofanie znakami Zmartwychwstania: aspekt metodologiczny*, „*Resovia Sacra*” 6(1999), s. 27–37.
- Rusecki M., *Zarys teologii rezurekcyjnej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 2006.
- Scheffczyk L., *Zmartwychwstanie*, tł. P. Paciorek, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 1984.
- Sikora A., „*Zobaczył i uwierzył*” (J 20,8). *Droga wiary umiłowanego ucznia Jezusa w ujęciu egzegezy teologicznej* (UAM WT SiM), Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 2012.
- Skierkowski M., *Zmartwychwstanie Chrystusa w świadectwach Nowego Testamentu*, w: *Zmartwychwstanie dzisiaj*, red. M. Skierkowski, H. Seweryniak, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2009, s. 39–79.
- Słowak K., „*Od cudownego połowu ryb do pracy apostołskiej w świecie*”: *Orędzie teologiczne J 21,1-14*, „*Kieleckie Studia Teologiczne*” 15(2016), s. 343–361.
- Stachowiak L., *Ewangelia według św. Jana. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (PŚNT 4), Poznań – Warszawa: Pallottinum 1975.
- Witczyk H., *Pełnia Królestwa Bożego w Jezusie-Panu – meta misji Piotra i uczniów (J 21,1-8)*, w: J. Kudasiewicz, H. Witczyk, *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji. Od H. Reimarus do T. Polaka*, Kielce: Verbum Vitae 2011, s. 439–463.
- Wojciechowski M., *Synopsa czterech Ewangelii w nowym przekładzie polskim*, Warszawa: Vocatio 1997³.
- Wróbel R., *Chrystofania nad jeziorem Tyberiadzkim (J 21,1-14). Problemy interpretacyjne i znaczenie*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*”, 60(2007)3, s. 185–207.
- Zeilinger F., *Wiara w zmartwychwstanie w Biblii*, tł. G. Rawski, Kraków: Wydawnictwo WAM 2011.

Ks. Damian Jędrzejczyk – mgr teologii (KUL 2021 r.), prezbiter diecezji kieleckiej, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach.